

PERSPEKTIVE UČENJA SLOVENSKEGA JEZIKA V VARAŽDINSKI ŽUPANIJI

Organiziranje učenja slovenskega jezika kot obšolske dejavnosti na ravni osnovne šole v Varaždinski županiji je pomemben dosežek za slovensko skupnost in ohranjanje vitalnosti jezika. S pomočjo anketiranja, izvedenega med učenci, ki obiskujejo pouk slovenščine, in njihovimi starši, smo želeli poiskati odgovore na vprašanja, kot so: kdo so učenci, ki obiskujejo pouk slovenščine – ali so to pripadniki slovenske manjšine ali se za učenje slovenskega jezika odločajo tudi drugi, ali je za te učence slovenščina prvi ali drugi/tuji jezik, zakaj so se starši oziroma otroci odločili za učenje slovenskega jezika, kakšna so njihova stališča do rabe in pomembnosti slovenščine in drugih jezikov, in ne nazadnje, kako so zadovoljni z učenjem slovenskega jezika. Na podlagi analize odgovorov učencev in staršev smo poskušali oceniti perspektivo učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji.

Ključne besede: Slovenci na Hrvaškem, slovenski jezik, izobraževalni sistem, medgeneracijski prenos jezika, Varaždinska županija

Slovenci v Varaždinski županiji

Slovensko-hrvaška meja že v preteklosti ni delovala razdruževalno (Škiljan in Vukić 2015: 177). Ljudje so prehajali mejo (v obeh smereh) zaradi različnih razlogov, od zaposlovanja, študija, do združevanja družin (Josipović in Škiljan 2014: 30–31). Razvite trgovske in gospodarske vezi so mnoge Slovence, tudi zaradi teritorialne bližine in jezikovne sorodnosti, trajno privabile na hrvaška tla. V posameznih lokalnih okoljih so se prebivalci, ki so želeli ohranjati slovensko izročilo, jezik in kulturo, že na začetku 20. stoletja organizirali v različnih društvih (Josipović in Škiljan 2014: 31–32; Riman 2016). Življenje v okviru jugoslovanske države, v duhu »bratstva in enotnosti«, je po drugi svetovni vojni za nekaj časa delno ohromilo

delovanje slovenskih kulturnih društev in tudi pomen ohranjanja slovenskega jezika. V obdobju obstoja Socialistične federativne republike Jugoslavije Slovenci, ki so živeli na Hrvaškem, niso bili deležni posebnih manjšinskih pravic. Šele z razpadom Jugoslavije in nastankom nove hrvaške države so dobili status narodne manjšine in posledično se je po letu 1991 samoorganizacija slovenske skupnosti na Hrvaškem po več desetletjih ponovno okrepila (Žitnik Serafin 2014: 92; Kržišnik-Bukić 2016: 151–152). Povečalo pa se je tudi zanimanje slovenske politične in strokovne javnosti za položaj Slovencev v nekdanjih jugoslovanskih republikah, tudi na Hrvaškem (Nećak Lük 1995: 297).

Popisni podatki hrvaškega zavoda za statistiko kažejo, da je bilo največ Slovencev na Hrvaškem leta 1953, saj se je takrat za Slovence opredelilo 43.010 prebivalcev. Osemintrideset let pozneje, leta 1991, se je ob popisu za Slovence opredelilo le še 22.376 prebivalcev. Desetletja življenja v skupni državi so številčno močno oslabilo slovensko skupnost. Zadnji popis iz leta 2011 kaže, da se je za Slovence opredelilo le še 10.517 prebivalcev Hrvaške. Še večji upad v številu je razviden iz kategorije materni jezik. Ob popisu leta 1991 je 19.341 prebivalcev Hrvaške za svoj materni jezik navedlo slovenščino, leta 2011 pa je slovenščino kot materni jezik navedlo zgolj 9.220 prebivalcev (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2011). Čeprav raziskave kažejo, da se je tudi po oblikovanju obeh držav (Slovenije in Hrvaške) med prebivalci obmejnih območij ohranila večina interakcij (etnično mešani zakoni, vzdrževanje sorodstvenih vezi, zaposlovanje, izobraževanje, potrošniške aktivnosti) (Knežević Hočevar 2007), se število prebivalcev, ki se ob popisu opredeljujejo kot Slovenci, zmanjšuje tudi v obmejni, Varaždinski županiji.¹ Tam naj bi po popisnih podatkih iz leta 2001 živelo 562 Slovencev, kar je predstavljalo 0,3 odstotka prebivalcev Varaždinske županije, 583 prebivalcev (0,32 odstotka) pa je takrat za materni jezik navedlo slovenščino (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2001). Deset let pozneje, ob popisu prebivalstva leta 2011, se je v Varaždinski županiji za slovensko narodnost opredelilo 496 prebivalcev (0,28 odstotka), medtem ko je slovenščino kot materni jezik navedlo 505 prebivalcev (0,29 odstotka) (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2011). Ne samo, da se število prebivalcev, ki se opredeljujejo kot Slovenci, zmanjšuje iz popisa v popis, Slovenci so glede na starostno strukturo, prikazano v popisu, tudi »najstarejša« narodna skupnost na Hrvaškem² (Kržišnik-Bukić 1997, 1999). Nič kaj spodbudni niso niti podatki o vključevanju mladih v slovenska kulturna društva na Hrvaškem, ki so pomemben dejavnik ohranjanja etnične identitete in jezika, čeprav društva zadnjih nekaj let več pozornosti namenjajo ravno iskanju vsebin in dejavnosti, s katerimi bi privabila mlade člane (Riman in Medvešek 2018). Čeprav se manjšinske jezikovne skupnosti nenehno spreminjajo,

¹ Škiljan in Vukić (2015: 178) ugotavljata, da je bilo varaždinsko območje v času Avstro-Ogrske veliko bolj etnično heterogeno, kot je danes. Popisni podatki kažejo, da je bila slovenska skupnost do druge svetovne vojne za Hrvati številčno najmočnejša etnična skupnost. Popis iz leta 2001 prikazuje Varaždinsko županijo kot etnično bolj homogeno, saj se je kar 98 odstotkov njenih prebivalcev opredelilo za Hrvate. Številčno najmočnejša narodna manjšinska skupnost so Romi, sledijo jim Srbi in na tretjem mestu so Slovenci.

² Medtem ko je povprečna starost prebivalcev Hrvaške 41,7 leta, je povprečna starost Slovencev na Hrvaškem 59,7 leta (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2013).

pa je zmanjševanje števila pripadnikov slovenske manjšine na Hrvaškem, ki ga beležijo popisni podatki, precejšnje in ga ni mogoče pripisati zgolj migracijskim ali demografskim dejavnikom. Bolj verjetno gre za posledico nadaljevanja že v prejšnjih desetletjih opaznega asimilacijskega procesa, ki ga Škiljan in Vukić (2015: 185) razlagata zlasti kot posledico etnično mešanih zakonov ter podobnosti slovenske in hrvaške kulture in jezika. Ohranjanje in razvoj jezika ter kulture za vsako manjšinsko skupnost predstavlja velik izziv. Baker (2001: 43) ugotavlja, da so manjšinske jezikovne skupnosti redko stabilne glede števila, moči ali vitalnosti. Pogosto se skozi čas velikost manjšinske jezikovne skupnosti zmanjšuje, kar je zaznati tudi pri slovenski skupnosti na Hrvaškem. Podatki o upadanju števila pripadnikov slovenske skupnosti so spodbudili slovensko manjšino k iskanju vzvodov, s pomočjo katerih bi ta trend zaustavili. Crystal (2000: 130–143) navaja več dejavnikov, ki prispevajo k zaustavitvi upadanja števila govorcev posameznega jezika: višji status (prestiž) manjšinskega jezika v družbi, večja ekonomska moč manjšinske skupnosti, večja legitimna moč manjšinske skupnosti v očeh večinske skupnosti,³ večje število domen, kjer se lahko uporablja manjšinjski jezik,⁴ zadostno število pripadnikov jezikovne skupnosti, močna prisotnost v izobraževalnem sistemu, močna literarna dejavnost v manjšinskem jeziku,⁵ izkoriščanje informacijsko-komunikacijske tehnologije,⁶ močno razvit občutek etnične identitete in formalnopravna zaščita ter priznanje s strani večinske skupnosti. Nekateri izmed naštetih dejavnikov so za Slovence v Varaždinski županiji (oziroma na Hrvaškem) že bolj ali manj uresničeni, nekatere dejavnike lahko manjšinska skupnost uresniči v kratkoročni perspektivi, spet tretje pa verjetno šele v dolgoročni perspektivi. Vsekakor je slovenski manjšini v Varaždinski županiji v zadnjih letih uspelo izboljšati možnosti za učenje slovenskega jezika oziroma uresničiti prisotnost slovenščine v izobraževalnem sistemu. Uspelo ji je organizirati učenje slovenskega jezika za učence osnovne in dijake srednje šole, in

³ K oblikovanju večje legitimne moči slovenske skupnosti v očeh večinske družbe zagotovo prispevata tudi uresničevanje obstoječe možnosti politične participacije ter izvolitev predstavnikov in svetov manjšine na manjšinskih volitvah. Leta 2007 je slovenski manjšini uspelo ustanoviti Svet slovenske narodne manjšine v Varaždinski županiji in izvoliti predstavnike slovenske manjšine v občini Cestica in mestu Varaždin (Škiljan 2015: 80). Trenutno oziroma v obdobju od 2015 do 2019 pa ima Varaždinska županija izvoljenega le predstavnika slovenske manjšine, prav tako imata predstavnika slovenske manjšine še mesto Varaždin in občina Cestica. S tega vidika slovenska skupnost ne izkorišča v zadostni meri možnosti, ki jih ima na področju politične participacije, in s tem posledično v manjši meri prispeva k utrjevanju svojega položaja.

⁴ Cerkev je zagotovo lahko pomembna domena in prostor rabe slovenskega jezika. Slovenci na Hrvaškem imajo organizirano redno bogoslužje v slovenskem jeziku samo v Zagrebu (Brezovnik 2011: 356–361). Res pa je, da prebivalci obmejnih območij, tudi Varaždinske županije, zaradi bližine in lažje dostopnosti nekaterih cerkva na slovenski strani meje obiskujejo bogoslužje v Sloveniji. Druga pomembna domena rabe manjšinskega jezika so mediji. Na Hrvaškem so manjšinski mediji v slovenskem jeziku slabo razviti. Tudi prisotnost slovenske manjšine v večinskih medijih je šibka. Edina potencialna prednost obmejnih županij je slišnost slovenskih radijskih postaj in vidnost slovenskih televizijskih programov ter dostop do tiskanih medijev v Sloveniji (Medvešek in Riman 2018).

⁵ Manjšine pogosto svojo literarno in tudi medijsko produkcijo uresničujejo v okviru kulturnih društev. V Varaždinski županiji od leta 2008 deluje Slovensko kulturno društvo Nagelj (SKD Nagelj).

⁶ Slovenci v Varaždinski županiji ne izkoriščajo možnosti in priložnosti, ki jih ponuja informacijsko-komunikacijska tehnologija. Tako na primer SKD Nagelj nima spletne strani, njihova stran na družbenem omrežju Facebook pa je slabo ažurirana.

sicer na dva različna načina, ki ju omogočata hrvaška in slovenska zakonodaja.⁷ V prispevku se bomo osredotočili na predstavitev stališč učencev, ki se učijo slovenski jezik, in njihovih staršev do jezikov in učenja slovenskega jezika v osnovnih šolah Varaždinske županije.

Pravna zaščita slovenske manjšine na Hrvaškem s poudarkom na jezikovnih pravicah na področju izobraževanja

Položaj narodnih manjšin na Hrvaškem je opredeljen v Ustavi Republike Hrvaške (1990),⁸ v Ustavnem zakonu o pravicah narodnih manjšin (2002), ki je bil sprejet v procesu priključevanja Hrvaške Evropski uniji, ter v drugih področnih zakonih in mednarodnih pogodbah.⁹ Uresničevanje nekaterih manjšinskih pravic na Hrvaškem je omejeno s številčno klavzulo. Slovenska manjšina, ki je obravnavana kot tradicionalno prisotna manjšina, je številčno majhna in prostorsko razpršena¹⁰ ter ne dosega v zakonodaji opredeljene številčne ravni na več področjih: od zaposlovanja v državni upravi do zastopanosti v lokalni in regionalni samoupravi, navzočnosti v javnih medijih ter rabe manjšinskega jezika kot uradnega jezika. Svoje manjšinske pravice slovenska skupnost uresničuje prek društev, tako imenovane kulturne avtonomije in v okviru manjšinske samouprave, ki manjšinam omogoča, da izvolijo svete oziroma predstavnike na lokalni in regionalni ravni ter prek predstavnika v hrvaškem saboru.¹¹

⁷ V skladu s slovensko zakonodajo so Slovenci, ki živijo v Varaždinski županiji, obravnavani kot avtohtona manjšina, njihov položaj pa se ureja v skladu z Zakonom o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (2006), z Resolucijo o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (1996) in Strategijo odnosov Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (2016).

⁸ Slovenci so na Hrvaškem ena izmed dvaindvajsetih ustavno priznanih narodnih manjšin. V ustavi iz leta 1990 je v temeljnih načelih pisalo, da je Republika Hrvaška država hrvaškega naroda in pripadnikov narodnih manjšin, ki so njeni državljani, to pa so Srbi, Muslimani, Slovenci, Čehi, Slovaki, Italijani, Madžari, Judje in drugi (Ustava Republike Hrvaške 1990). Leta 1997 je prišlo do spremembe zapisa v ustavi, zapisali so, da je Republika Hrvaška država hrvaškega naroda in avtohtonih narodnih manjšin. Iz seznama narodnih manjšin so črtali Muslimane in Slovence ter dodali Avstrijce, Nemce, Rusine in Ukrajince (GPPNet 2016). Hrvaški sabor je leta 2010 slovensko narodno manjšino ponovno uvrstil v preambulo Ustave Republike Hrvaške. Zdaj je zapisano, da je »Republika Hrvaška ustanovljena kot nacionalna država hrvaškega naroda in pripadnikov narodnih manjšin: Srbov, Čehov, Slovakov, Italijanov, Madžarov, Judov, Nemcev, Avstrijcev, Ukrajincev, Rusinov, Bošnjakov, Slovencev, Črnogorcev, Makedoncev, Rusov, Bolgarov, Poljakov, Romov, Romunov, Turkov, Vlahov, Albancev in drugih državljanov« (Ustava Republike Hrvaške 1990).

⁹ Hrvaška je podpisnica dveh mednarodnih pogodb Sveta Evrope, in sicer Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih (1992) ter Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin (1995), ki ju je ratificirala leta 1997.

¹⁰ Slovenci na Hrvaškem živijo razpršeno in so izrazito urbana populacija (Kržišnik-Bukić 2006: 50). Že v preteklosti so se Slovenci priseljevali v večja hrvaška mesta, kot so Zagreb, Reka in Karlovec, v nekaj manjšem številu pa so se priseljevali v dalmatinska mesta (Split, Zadar in Šibenik) (Riman 2010: 26–27) in manjše kraje, ki so danes v bližini slovensko-hrvaške meje.

¹¹ V Saboru interese slovenske manjšine skupaj z interesi Bošnjakov, Albancev, Makedoncev in Črnogorcev, zastopa skupni poslanec.

Za ohranjanje in razvoj jezikov manjšin na področju izobraževanja na Hrvaškem je pomemben 11. člen Ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin v Republiki Hrvaški, ki določa, da se »vzgoja in izobraževanje pripadnikov narodnih manjšin izvaja v predšolskih ustanovah, osnovnih in srednjih šolah v svojem jeziku in pisavi«, kar pomeni, da imajo pripadniki narodnih manjšin možnost izobraževanja v manjšinskem jeziku na vseh ravneh vzgojno-izobraževalnega sistema. Podrobneje pa so možnosti, ki jih imajo narodne manjšine na Hrvaškem glede učenja in rabe manjšinskih jezikov, opredeljene v Zakonu o rabi jezika in pisave narodnih manjšin (2000), Zakonu o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin (2000) ter Zakonu o vzgoji in izobraževanju v osnovni in srednji šoli (2008). V skladu z omenjeno zakonodajo je Ministrstvo za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške za raven osnovne in srednje šole razvilo tri modele izobraževanja in posebne oblike izobraževanja za narodne manjšine.¹² Narodne manjšine lahko same izberejo model izobraževanja, ki pa mora biti v skladu z možnostmi (ustrezna udeležba pri izvajanju programa) in izkazanim interesom narodne manjšine.

Pripadniki slovenske manjšine na Hrvaškem imajo v skladu s hrvaško in tudi slovensko zakonodajo trenutno na razpolago različne oblike učenja slovenščine: možnosti učenja slovenščine na ravni predšolske vzgoje, učenje slovenščine v okviru javnega izobraževalnega sistema (na ravni osnovne in srednje šole) po modelu C, učenje slovenščine v okviru različnih projektov, v obliki tečajev oziroma dopolnilnega pouka slovenskega jezika, ki se izvajajo pod okriljem slovenskih kulturnih društev in so namenjeni tako mladim kot starejšim, ter na visokošolski ravni izobraževalnega sistema. V Varaždinski županiji se učenje slovenščine na ravni srednje šole (gimnazije) izvaja v okviru javnega izobraževalnega sistema po modelu C, na ravni osnovne šole pa se učenje slovenščine kot obšolske dejavnosti izvaja v okviru projekta *Učenje slovenskega jezika in kulture na mejnih osnovnih šolah v Varaždinski županiji*.

Organizacija učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji

Na predlog Sveta slovenske narodne manjšine Varaždinske županije in v sodelovanju z Ministrstvom za znanost, izobraževanje in šport Republike Hrvaške, Zvezo slovenskih kulturnih društev in Upravnim oddelkom za šolstvo Varaždinske županije se je v šolskem letu 2011/2012 na Drugi gimnaziji Varaždin začel pouk slovenskega jezika

¹² Na Hrvaškem so oblikovani trije modeli in posebne oblike izobraževanj za narodne manjšine:

1) Model A: učni jezik v šoli je jezik narodne manjšine; pouk poteka v jeziku in pisavi narodnih manjšin, obvezno pa je učenje hrvaškega jezika. 2) Model B: dvojezično izobraževanje; pouk poteka v hrvaškem jeziku in v jeziku narodne manjšine. 3) Model C: jezik manjšine se poučuje kot predmet, kot ocenjevan izbirni jezik; učni jezik učencev v šoli je hrvaščina, manjšinski jezik se učenci učijo od dve do pet šolskih ur na teden, kar vključuje tudi spoznavanje manjšinske književnosti, geografije, zgodovine, glasbe in likovne umetnosti. 4) Posebne oblike pouka, kot so: poletna ali zimska šola, pouk na daljavo. Obstajajo pa tudi programi za vključevanje romskih učencev v vzgojno-izobraževalni sistem.

in kulture po modelu C v sklopu rednega pouka.¹³ Leto dni pozneje, v šolskem letu 2012/2013, se je na pobudo Slovenskega kulturnega društva Nagelj začelo še učenje slovenščine kot obšolske dejavnosti v okviru projekta *Učenje slovenskega jezika in kulture na mejnih osnovnih šolah v Varaždinski županiji*¹⁴ na ravni osnovne šole. Na dvanajstih osnovnih šolah¹⁵ v Varaždinski županiji je začelo s poučevanjem slovenščine (učencev od prvega do osmega razreda) osem učiteljic, ki prihajajo iz slovenskih obmejnih šol. Učenje slovenskega jezika poteka po učnem načrtu, ki so ga pripravili učitelji, ki sodelujejo v projektu. Pripravljen je za učence, ki jim je slovenščina drugi oziroma tuji jezik. Pouk slovenščine obsega šestdeset ur letno in se izvaja v šolskih prostorih, vendar kot obšolska dejavnost, zato ni del rednih šolskih dejavnosti in tudi ni ocenjevan. V prvem letu je pouk slovenščine obiskovalo 239 učencev, nekaj manj učencev je pouk slovenskega jezika obiskovalo naslednje šolsko leto, torej 2013/2014, saj je na koncu potrdilo o obiskovanju pouka slovenskega jezika prejelo 186 učencev. V šolskem letu 2015/2016 je bilo k pouku slovenskega jezika vpisanih 139 učencev, v šolskem letu 2016/2017 pa 144 učencev. Šele v letošnjem šolskem letu se je trend zmanjševanja števila učencev zaustavil.

Prednost učenja slovenskega jezika v okviru tega projekta v primerjavi z izvajanjem pouka slovenščine po modelu C so učiteljice iz Slovenije, ki so naravne govorke slovenščine. Po drugi strani pa so pomanjkljivosti učenja slovenščine kot obšolske dejavnosti gotovo te, da v tem primeru slovenščina ni del šolskega kurikula, da predmet ni ocenjevan in da predstavlja za učence (in morda tudi starše) dodatno obremenitev ter da gre za popoldansko dejavnost, ki jo je treba časovno uskladiti z drugimi aktivnostmi učenca.

¹³ Druga gimnazija Varaždin je postala prva gimnazija na Hrvaškem, kjer se dijaki v sklopu rednega pouka lahko učijo slovenskega jezika in kulture. V šolskem letu 2011/2012 je pouk slovenščine obiskovalo štirinšestdeset dijakov (MZOS 2012), v šolskem letu 2012/2013 se je število dijakov zmanjšalo na šestinštirideset (Vlada Republike Hrvatske 2013: 14), v šolskem letu 2013/2014 pa je slovenščino obiskovalo enainpetdeset in v šolskem letu 2014/2015 petinštirideset dijakov.

¹⁴ Projekt financira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije, koordinira pa ga Osnovna šola Videm pri Ptuj. Učenje slovenščine kot obšolske dejavnosti je bilo zasnovano kot prehodni model, ki naj bi se postopno preoblikoval v učenje slovenščine po modelu C.

¹⁵ Slovenščino so se učili otroci na osnovnih šolah: OŠ Izidora Poljaka Višnjica (POŠ Julijane Erdödy Drašković, Cvetlin), OŠ Ante Starčevića Lepoglava, OŠ Petar Zrinski Jalžabet, OŠ Cestica, OŠ Antuna i Ivana Kukuljevića Varaždinske Toplice, OŠ Petrijanec, OŠ Ivana Kukuljevića Sakcinskog Ivanec, OŠ Bisag, OŠ Visoko, OŠ Breznički Hum, OŠ grofa Janka Draškovića Klenovnik, OŠ Andrije Kačića Miošića, Donja Voća (POŠ Antuna Gustava Matoša, Gornja Voća). Po besedah ene izmed učiteljic: »Nekaj šol iz Varaždinske županije, ki ležijo že precej v notranjosti, več ne sodeluje v projektu (npr. šoli v Varaždinskih Toplicah in Jalžabetu). Te šole so imele premajhne skupine učencev, ki bi se želeli učiti slovensko, zato smo poučevanje tam opustili.« (INV 2017).

Metodologija raziskave

V empiričnem delu raziskave¹⁶ smo se osredotočili na proučevanje stališč (do slovenščine in drugih jezikov) učencev, ki obiskujejo pouk slovenskega jezika na ravni osnovne šole, in njihovih staršev. V večini družb se je oblikovala situacija, v kateri je jezik večine institucionaliziran in legitimen, medtem ko je raba jezika manjšine omejena samo na določene situacije ali položaje. Takšna diglostična situacija je odraz dejstva, da večina poseduje politično in ekonomsko moč, kar ji omogoča oblikovati ustrezno močan status jezika. Pri manjšinskem jeziku je status ali »vrednost« jezika odvisen predvsem od dveh dejavnikov: od možnosti rabe jezika na območju, na katerem ima jezik status manjšinskega jezika (velikost manjšine, obstoj izobraževalnih, gospodarskih, kulturnih in drugih ustanov, kjer je v uporabi manjšinski jezik, itd.), in politično-geografskega pomena območja, kjer ima manjšinski jezik status večinskega in/ali državnega jezika. Status manjšinskega jezika pa sooblikuje tudi stališča, prepričanja in čustva prebivalcev do tega jezika (Haugen 1956). Posameznik je lahko na določen jezik ponosen in mu predstavlja pomembno identitetno sidrišče, lahko mu znanje določenega jezika omogoča dvig na lestevici družbene mobilnosti ter izboljšuje izobraževalne in zaposlitvene priložnosti njegovih otrok, lahko pa se določenega jezika celo sramuje oziroma ga občuti kot oviro za uspešno vključevanje v družbo in njegovo rabo posledično opušča. Upoštevati velja, da jezikovna stališča ne kažejo samo odnosa do jezika, temveč tudi odnos do jezikovne skupnosti (Bitenc 2016: 61).

Pogosto obstaja neskladje med izraženimi stališči in delovanjem posameznika, zato jezikovna stališča lažje ugotavljamo z opazovanjem dejanskega delovanja posameznikov, na primer s proučevanjem rabe določenega jezika ali z učenjem oziroma neučenjem določenega jezika. V omenjeni raziskavi smo stališča učencev in staršev preverjali z neposredno metodo, torej s pomočjo ankete. Anketiranje, ki je bilo anonimno, je bilo izvedeno leta 2013. Pripravili smo dva strukturirana vprašalnika, enega za učence in enega za starše. Vprašalnika sta vključevala vprašanja odprtega in zaprtega tipa. Medtem ko smo za učence pripravili vprašalnik samo v slovenskem jeziku, smo za starše pripravili vprašalnik v slovenščini in hrvaščini. Učenci so izpolnjevali vprašalnike pri pouku slovenskega jezika. Starši pa so vprašalnike izpolnjevali doma, pri čemer so lahko sami izbrali, ali bodo izpolnili vprašalnik v slovenskem ali hrvaškem jeziku. Omeniti velja, da so vsi starši izpolnili vprašalnike v hrvaškem jeziku.

¹⁶ Raziskava je del projekta *Perspektive učenja slovenskega jezika v osnovnih šolah Varaždinske županije*, ki ga je financiral Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu (Novak Lukanović, Medvešek, Munda Hirnök in Zver 2014).

Tabela 1: Struktura vzorca učencev in staršev (izraženo v odstotkih).

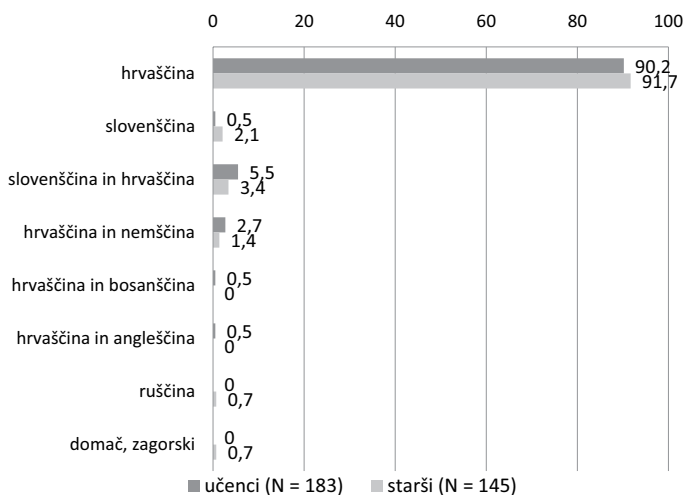
starši (N = 145)		učenci (N = 183)	
Spol			
ženski	72,9	ženski	68,7
moški	27,1	moški	31,3
starostna struktura			
do 30 let	4,3	7–9 let	3,9
31–40 let	51,4	10–12 let	41,4
41–50 let	37,7	13–15 let	54,7
51–60 let	6,5		
narodna pripadnost			
hrvaška	93,1	hrvaška	96,7
slovenska	2,8	hrvaška in slovenska	0,5
drugo	2,1	slovenska	0,5
brez odgovora	2,1	brez odgovora	2,2
izobrazbena struktura			
osnovna šola	22		
2–3-letna strokovna šola	27		
4-letna srednja šola	37,6		
višja, visoka ali univerzitetna izobrazba	13,5		

Med 239 osnovnošolci, ki so bili vpisani k pouku slovenskega jezika, je vprašalnike izpolnilo 183 učencev, kar predstavlja 76,6-odstotno realizacijo ankete. Realizacija je bila manjša predvsem zato, ker redno obiskuje pouk slovenščine manj otrok, kot se jih je na začetku leta vpisalo na to obšolsko dejavnost. Med starši jih je vprašalnike izpolnilo in vrnilo 145, kar predstavlja 60,6-odstotno realizacijo ankete. Anketa je pokazala, da so se za pouk slovenskega jezika odločili predvsem učenci višjih razredov, med katerimi so prevladovala dekleta. V anketi je sodelovalo 68,7 odstotka deklet in 31,3 odstotka dečkov. Podobno razmerje je bilo tudi pri starših, saj so v anketi v precej večjem deležu kot moški (27,1 odstotka) sodelovale ženske (72,9 odstotka).

Izsledki raziskave, izvedene med učenci in njihovimi starši

S pomočjo anketiranja, izvedenega med učenci in starši, smo želeli oceniti perspektivo učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji. Predvsem smo želeli poiskati odgovore na vprašanja, kot so: 1) ali so učenci, ki obiskujejo pouk slovenščine, pripadniki slovenske manjšine, ali se za učenje slovenskega jezika odločajo tudi drugi in ali je za te učence slovenščina prvi ali drugi/tuji jezik, 2) kakšni so motivi za učenje slovenskega jezika, 3) kakšna so stališča učencev in staršev do rabe in pomembnosti slovenščine in drugih jezikov, ter 4) kako so zadovoljni z učenjem slovenskega jezika.

Učence, ki obiskujejo pouk slovenskega jezika, in starše smo povprašali po njihovem prvem (oziroma maternem) jeziku. Velika večina učencev in staršev (več kot 90 odstotkov) je odgovorila, da je njihov prvi oziroma materni jezik hrvaščina. Le manjši delež učencev (10 oziroma 5,5 odstotka) in staršev (5 oziroma 3,4 odstotka) je za materni jezik navedel oba jezika: hrvaščino in slovenščino. Samo slovenščino kot materni jezik so navedli le en učenec in trije starši. En starš pa je svoj materni jezik opredelil kot »domač, zagorski«.

Graf 1: Materni jezik učencev in staršev (izraženo v odstotkih).

Iz odgovorov je razvidno, da pouk slovenskega jezika v pretežnem deležu obiskujejo učenci, ki jim slovenščina ni materni jezik, in učenci, ki se večinoma ne opredeljujejo kot pripadniki slovenske skupnosti; enako velja tudi za njihove starše. Samo štirje starši in en učenec so se opredelili za slovensko narodnost, en učenec in en starš pa sta navedla, da sta slovenske in hrvaške narodnosti. To sicer nujno ne pomeni, da tudi ostali anketirani niso na neki način povezani s slovenstvom, saj je skoraj 27 odstotkov učencev navedlo, da se učijo slovenski jezik, ker imajo sorodnike in prijatelje v Sloveniji, ker so se v Sloveniji šolali njihovi starši ali ker jim bo znanje

slovenščine koristilo pri obiskovanju Slovenije. Obiskovanje pouka slovenskega jezika tudi drugih in ne samo pripadnikov slovenske skupnosti velja obravnavati kot neposredno promocijo manjšinskega jezika, s katero lahko vplivamo na oblikovanje pozitivnih stališč do jezika in ki bi morala biti pomemben del vsake politike revitalizacije jezika. Učenje slovenščine učencev, ki se ne opredeljujejo kot Slovenci in jim slovenščina ni materni jezik, je pozitivno tudi z vidika širjenja znanja slovenskega jezika, kot ga predvideva slovenska jezikovna politika.¹⁷ Vsekakor pa bi veljalo raziskati razloge, zakaj se še večji delež otrok, pripadnikov slovenske skupnosti, ne vključuje v pouk slovenščine. Morda je eden izmed razlogov ta, da je mit o kulturno, jezikovno in etnično homogenih družbah v preteklosti in tudi še danes v mnogih družbenih okoljih prispeval k odkritemu ali prikritemu nasprotovanju jezikovne in kulturne raznolikosti. Izkušnje s terenskega raziskovanja na Hrvaškem namreč kažejo, da mnogi starši menijo, da se bo otrok lažje vključil v družbo in bo imel manj težav, če ga ne izpostavljajo kot pripadnika manjšine in ne obremenjujejo z učenjem manjšinskega jezika.

Da bi pridobili vsaj nekaj vpogleda v družinsko ozadje, smo učence spraševali o izbiri jezika v različnih govornih položajih, in sicer na dveh ravneh: raba jezika v družini in raba jezika zunaj družine. Na vprašanje o rabi jezika v družinskem krogu so učenci večinoma odgovorili, da se s starši, brati/sestrami in babicami/dedki pogovarjajo v hrvaškem jeziku. Zgolj posamezni učenci se z družinskimi člani pogovarjajo delno tudi v slovenščini. Od enajstih učencev, ki so navedli, da sta njihova materna jezika slovenščina in hrvaščina ali samo slovenščina, se jih pet oziroma šest z mamo ali očetom pogovarja samo hrvaško; manj se jih delno pogovarja hrvaško in delno slovensko. Predvidevamo lahko, da je eden izmed vzrokov, zakaj se učenci pogovarjajo z družinskimi člani večinoma samo v hrvaščini, tudi slabše znanje slovenskega jezika, kar pomeni, da je bil prenos slovenščine med generacijami oslabljen. Na šibek medgeneracijski prenos slovenskega jezika kažejo tudi izsledki dveh drugih raziskav, in sicer: *Promocija učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji* (Medvešek in Novak Lukanovič 2015) ter *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* (2015).

¹⁷ Prizadevanje za ohranjanje rabe slovenskega jezika je tudi eden izmed ciljev *Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* (2013), v kateri je zapisano, da: »Raba slovenščine v zamejstvu, zlasti v Porabju, na avstrijskem Koroškem in Štajerskem, v zahodni Benečiji, Kanalski dolini, Reziji in na Hrvaškem ter v izseljenskih skupnostih, močno upada, zato zasluži posebno analizo, skrb, raziskovalno pozornost in podporo.« In ne samo to, v njej je tudi zapisano, da: »Govorcem slovenščine – tako tistim, za katere je slovenščina prvi jezik, kot tistim, ki slovenščino uporabljajo kot drugi oziroma tuji jezik – mora jezikovna politika omogočiti čim kvalitetnejše pridobivanje in utrjevanje jezikovne zmožnosti, da bodo dobili osnove za samozavestno in učinkovito sporazumevanje v slovenščini v funkcijsko raznolikih sporazumevalnih situacijah.«

Tabela 2: Odgovori učencev na vprašanje: »V katerem jeziku ali jezikih se pogovarjaš s sorodniki in družinskimi prijatelji?«

	samo v slovenščini		samo v hrvaščini		samo v drugem jeziku		delno v slovenščini, delno v drugem jeziku		delno v hrvaščini, delno v drugem jeziku		nimam stikov	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
z mamo	2	1,1	164	90,6	0	0	3	1,7	11	6,1	1	0,6
z očetom	1	0,5	170	93,4	0	0	2	1,1	8	4,4	1	0,5
z brati/s sestrami	2	1,2	155	89,6	0	0	2	1,2	11	6,4	3	1,7
z dedkom po materi	6	3,7	130	80,7	0	0	2	0,6	2	1,2	22	13,7
z babico po materi	6	3,5	150	87,7	2	1,2	1	0,6	4	2,3	8	4,7
z dedkom po očetu	2	1,3	121	77,6	0	0	0	0	5	3,2	28	17,9
z babico po očetu	3	1,8	145	85,9	0	0	0	0	1	0,6	20	11,8
z družinskimi prijatelji	2	1,1	134	75,3	2	1,1	8	4,5	32	18,0	0	0

Tudi odgovori staršev so pokazali, da pri njihovi komunikaciji z družinskimi člani prevladuje hrvaščina, s tem da se v nekoliko večjem deležu s svojimi starši, sestrami/brati in družinskimi prijatelji pogovarjajo tudi v drugih jezikih.

Tabela 3: Odgovori anketiranih staršev na vprašanje: »V katerem jeziku ali jezikih se pogovarjate s sorodniki in družinskimi prijatelji?«

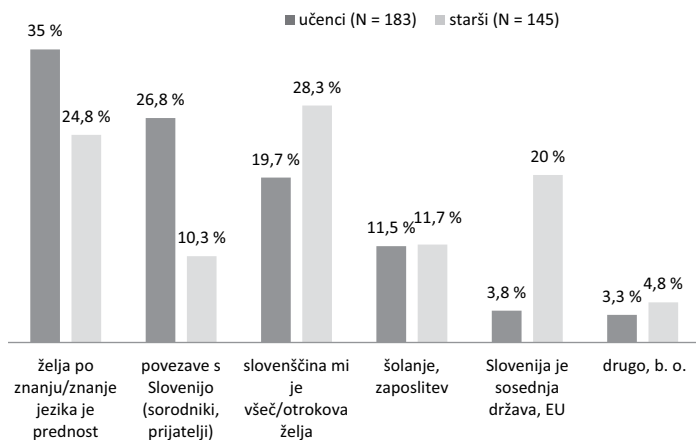
	samo v slovenščini		samo v hrvaščini		samo v drugem jeziku		delno v slovenščini, delno v drugem jeziku		delno v hrvaščini, delno v drugem jeziku		nimam stikov	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
z mamo	4	2,9	117	86,0	4	2,9	4	2,9	2	1,5	5	3,7
z očetom	1	0,8	108	84,4	3	2,3	2	1,6	0	0	14	10,9
z brati/s sestrami	3	2,1	122	87,1	3	2,1	4	2,9	4	2,9	4	2,9
z dedkom po materi	3	2,7	80	70,8	1	0,9	0	0	0	0	29	25,7
z babico po materi	5	3,4	87	73,7	0	0	0	0	0	0	26	22
z dedkom po očetu	0	0	83	71,6	1	0,9	0	0	0	0	32	27,6
z babico po očetu	0	0	84	72,4	2	1,7	0	0	0	0	30	25,9
z družinskimi prijatelji	1	0,7	106	75,7	2	1,4	9	6,4	22	15,7	0	0

Učence in starše smo vprašali še, v katerem jeziku ali jezikih se pogovarjajo zunaj družine, na primer s sosedi, sošolci, prijatelji, v cerkvi ali na delovnem mestu. Pregled odgovorov učencev o rabi jezika zunaj družine kaže podobno sliko kot pri rabi jezika v družini – večinoma se pogovarjajo samo v hrvaškem jeziku, le v redkih primerih se s sošolci ali prijatelji pogovarjajo v slovenskem jeziku (ali katerem drugem jeziku). Enako velja za starše. Zanimivo pa je, da je pri nekaterih starših prisoten slovenski jezik na delovnem mestu, saj jih je 6,1 odstotka navedlo, da se na delovnem mestu pogovarjajo samo v slovenščini. Ti starši so zaposleni v industriji oziroma obrtni panogi in v zdravstvu.

Raba slovenskega jezika kot uradnega jezika na Hrvaškem ni zagotovljena zaradi poselitvenih značilnosti in majhne številčnosti slovenske skupnosti na Hrvaškem. S tega vidika je prevladujoča raba hrvaškega jezika v javnem življenju edina logična posledica. Mladi tudi v primeru, če imajo znanje slovenskega jezika, nimajo veliko možnosti oziroma lahko le v redkih situacijah (na primer v kulturnih društvi) slovenščino tudi uporabljajo. V takšnih okoliščinah otroci v šoli in v komunikaciji z vrstniki dokaj hitro kot prevladujoči jezik prevzamejo jezik večine. Tako jezik večine postane kaj kmalu dominanten tudi v komunikaciji znotraj družine. Če bi želeli preprečiti opuščanje rabe manjšinskega jezika, bi morali starši doma kot prevladujoči jezik uporabljati manjšinski jezik (vključno s spodbujanjem branja in pisanja) ter otrokom omogočiti kar se da pogosto izpostavljenost manjšinskemu jeziku (Cummins 2001: 5).

Mnogo raziskovalcev (Fishman 1997: 194; McCarty in Watahomigie 1998: 321) meni, da do opuščanja rabe jezika pride predvsem zaradi prekinitve medgeneracijskega prenosa jezika v družini in zaradi opuščanja rabe jezika v neformalnem vsakodnevnem življenju, ne pa zaradi tega, ker učenje manjšinskega jezika ni omogočeno v šolskem sistemu, ali zaradi tega, ker jezik nima statusa uradnega jezika.

Učence smo z vprašanjem odprtega tipa povprašali, zakaj so se odločili za učenje slovenskega jezika, prav tako pa smo tudi starše vprašali, zakaj so se odločili, da njihov otrok obiskuje pouk slovenščine. Njihove odgovore na odprto vprašanje smo smiselno kategorizirali. Videti je, da se motivi učencev za učenje slovenskega jezika nekoliko razlikujejo od motivov staršev. Največji delež učencev (35 odstotkov) je napisal, da je učenje tujih jezikov pomembno in potrebno. Učenci so v večjem deležu (26,8 odstotka) še izpostavili, da bi se radi naučili slovenskega jezika zato, ker imajo v Sloveniji sorodnike in prijatelje, ker so se v Sloveniji šolali njihovi starši ali ker jim bo znanje slovenščine koristilo pri potovanjih v Slovenijo. 19,7 odstotka učencev je navedlo, da jim je slovenščina všeč ter da je učenje zanimivo in zabavno, 11,5 odstotka učencev pa že razmišlja o tem, da jim bo znanje slovenščine koristilo pri nadaljnjem šolanju in zaposlovanju. Predvsem pa je v odgovorih učencev zaznati pozitiven odnos do slovenskega jezika, kar je razvidno iz njihovih zapisov, kot na primer: »slovenski jezik mi je všeč«, »slovenski jezik je lahek«, »slovenski jezik je zabaven«, »slovenski jezik je zanimiv«, »želim se pogovarjati v slovenskem jeziku« itd.

Graf 2: Odgovori učencev in staršev na vprašanje, zakaj so se odločili za učenje slovenskega jezika.

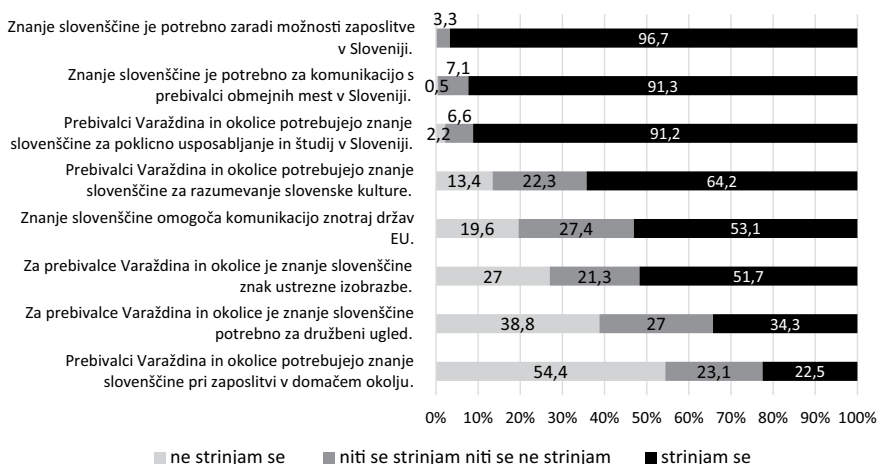
Največ staršev (28,3 odstotka) je izpostavilo, da je bilo učenje slovenskega jezika otrokova želja. Predvidevamo lahko, da je velik začetni vpis otrok njihov odziv na novo obšolsko dejavnost in priložnost otrok za popoldansko druženje. Starši so tudi izrazili prednost učenja slovenščine v tem, da otrok ni treba voziti v Varaždin, kjer se običajno izvajajo različne interesne dejavnosti, ampak se pouk slovenskega jezika izvaja v šoli. 24,8 odstotka staršev je menilo, da je znanje slovenskega jezika prednost; poudarili so, da je znanje jezikov vrednota, še posebej pa so menili, da velja izkoristiti možnost brezplačnega učenja jezika. 20 odstotkov staršev je navedlo, da je znanje slovenskega jezika pomembno zato, ker živijo na obmejnem območju. Precej manj staršev (10,3 odstotka) kot otrok je učenje slovenskega jezika utemeljilo s tem, da imajo sorodnike in prijatelje v Sloveniji oziroma da so sami (eden izmed staršev) slovenskega porekla. 11,7 odstotka staršev pa se zdi znanje slovenščine pomembno za nadaljevanje šolanja otrok v Sloveniji in s tem tudi za večje možnosti zaposlitve v Sloveniji.

Odgovori anketiranih nakazujejo, da je jezik bolj percipiran kot ekonomska dobrina, ki omogoča izboljšanje izobraževalnih in zaposlitvenih možnosti, in manj kot simbol/kazalnik narodne identitete.

Zanimalo nas je, kakšen odnos imajo učenci in starši do slovenskega jezika v primerjavi z drugimi jeziki. Učenci so pri razvrščanju različnih jezikov po pomembnosti in uporabnosti za nadaljnje življenje (šolanje in zaposlitev) slovenščino uvrstili na četrto mesto. Čeprav je Slovenija sosednja država in je del prebivalcev Varaždinske županije zaposlen v Sloveniji, so učenci večji pomen in uporabnost kot slovenščini pripisali dvema tujima (svetovnima) jezikoma: angleščini in nemščini. Podobno vprašanje smo zastavili tudi staršem. Prosili smo jih, naj razvrstijo posamezne jezike po pomembnosti na področju dela oziroma poklica ter v vsakdanjem

življenju oziroma prostem času. Starši so pri razvrščanju jezikov po pomembnosti na področju dela oziroma poklica slovenščino uvrstili na četrto mesto, za hrvaščino in dvema tujima jezikoma. Pri razvrščanju jezikov po pomembnosti v prostem času pa so starši slovenščino uvrstili na tretje mesto, za hrvaščino in angleščino. To, da so slovenščino postavili dokaj visoko in ob bok tujim jezikom, kot sta angleščina in nemščina, lahko obravnavamo kot pozitiven kazalnik.

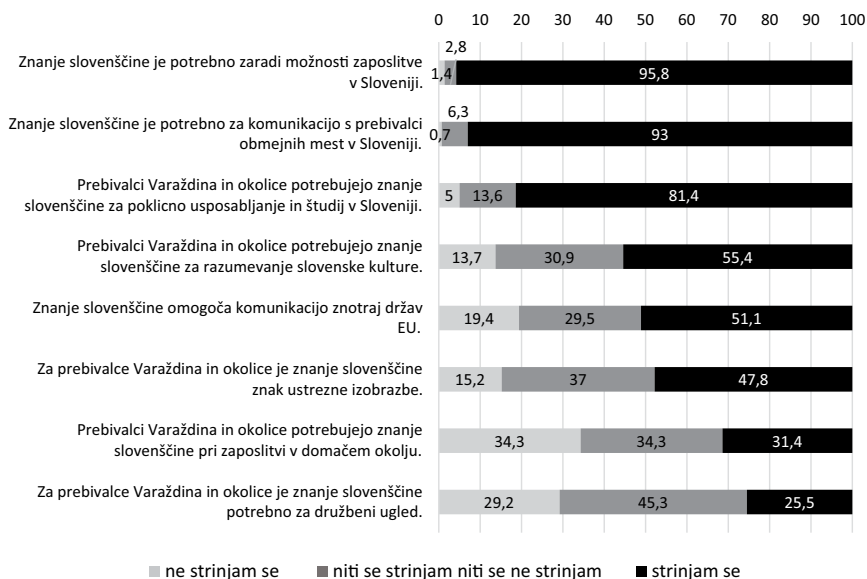
Poleg pomembnosti in uporabnosti jezikov nas je zanimalo, ali se učenci strinjajo ali ne s posameznimi trditvami, ki se nanašajo na slovenski jezik.

Graf 3: Odgovori učencev pri trditvah o pomenu znanja slovenskega jezika (izraženo v odstotkih)

Velika večina učencev se strinja, da je znanje slovenščine potrebno za možnost zaposlitve v Sloveniji, za komunikacijo s prebivalci obmejnih mest v Sloveniji in za poklicno usposabljanje oziroma študij v Sloveniji. Tudi pri teh odgovorih se je pokazalo, da stališča do slovenskega jezika močno zaznamuje ekonomska komponenta. Ekonomski vidik v številnih okoljih vpliva na motivacijo ljudi za učenje in rabo drugega/tujega jezika/jezikov, o čemer poročajo tudi druge raziskave (Novak Lukanovič 2006, 2009). Nekaj več kot polovica učencev meni, da slovenščine ne potrebujejo za zaposlitev v domačem kraju; kljub temu pa jih približno polovica meni, da je znanje slovenščine znak ustrezne izobrazbe in da omogoča komunikacijo znotraj Evropske unije. Pri trditvi, da je znanje slovenščine potrebno za družbeni ugled, so bila mnenja deljena: 39 odstotkov učencev se s tem ni strinjalo, medtem ko se je 34 odstotkov učencev s to trditvijo strinjalo. Približno 65 odstotkov učencev je menilo, da znanje slovenskega jezika potrebujejo za razumevanje slovenske kulture. Odgovori učencev kažejo, da se kljub mladosti zavedajo pomena znanja slovenskega jezika, ki je del posameznikove identitete ali pa jezik sosednje države.

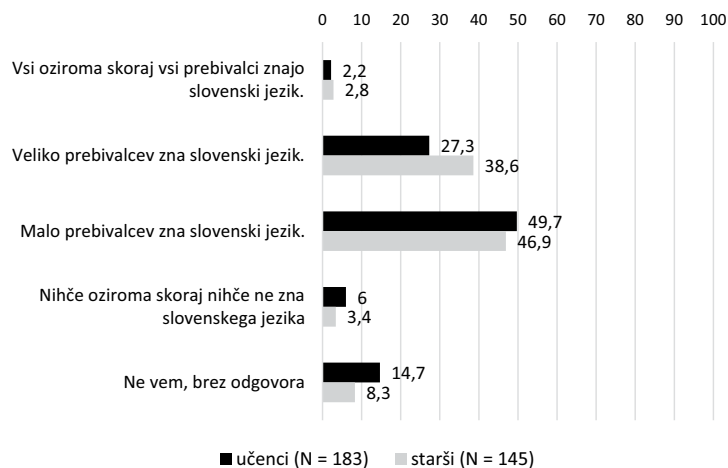
Starši so se zelo podobno kot učenci opredelili do posameznih trditev o slovenskem jeziku.

Graf 4: Odgovori staršev pri trditvah o pomenu znanja slovenskega jezika (izraženo v odstotkih).

Velika večina staršev se je strinjala, da je znanje slovenščine potrebno za možnost zaposlitve v Sloveniji, za komunikacijo s prebivalci obmejnih mest v Sloveniji in za poklicno usposabljanje v Sloveniji. Tretjina staršev je menila, da slovenščine ne potrebujejo za zaposlitev v domačem kraju, tretjina jih je bila pri tej trditvi neodločena in tretjina se je strinjala, da slovenščino za zaposlitev v domačem kraju potrebujejo. Približno polovica jih meni, da je znanje slovenščine znak ustrezne izobrazbe in da omogoča komunikacijo znotraj Evropske unije.

Geografske, prometne, gospodarske okoliščine in soroden jezik omogočajo povezave ter pretok ljudi med Slovenijo in severno Hrvaško; posledično so prebivalci slovenskega rodu na območju Varaždinske županije tradicionalno prisotni. Zaradi tega nas je zanimalo, kako učenci in starši v vsakdanjem življenju zaznavajo prisotnost slovenskega jezika v Varaždinu in okolici. Odgovori učencev in še posebej staršev kažejo, da je v njihovih percepcijah znanje slovenskega jezika med prebivalci Varaždina in okolice dokaj razširjeno. Skoraj tretjina učencev in 38,6 odstotka staršev je mnenja, da veliko prebivalcev Varaždina in okolice zna slovensko, medtem ko skoraj polovica učencev in nekaj manj staršev ocenjuje, da slovensko zna malo prebivalcev. Da nihče ne zna slovensko, torej da slovenski jezik ni prisoten, meni samo 6 odstotkov učencev in 3,4 odstotka staršev.

Graf 5: Odgovori učencev in staršev na vprašanje: »Kako je znanje slovenskega jezika razširjeno med prebivalci Varaždina in okolice?« (izraženo v odstotkih).

Zadovoljstvo učencev in staršev z učenjem slovenskega jezika bo vplivalo na njihovo odločitev o nadaljnjem obiskovanju pouka slovenščine. Pokazalo se je, da samo 2,2 odstotka učencev ni imelo izoblikovanega stališča do pouka – njihov odgovor je bil, da niso niti zadovoljni niti nezadovoljni. Večina učencev je učenje slovenskega jezika zelo pozitivno ocenila, kar 97,8 odstotka učencev je namreč izrazilo zadovoljstvo nad izvajanjem te obšolske dejavnosti. Ob koncu prvega leta izvajanja pouka so tudi starši pozitivno ocenili učenje slovenskega jezika – 90,3 odstotka staršev je izrazilo zadovoljstvo nad izvajanjem te obšolske dejavnosti. Zadovoljstvo oziroma nezadovoljstvo s poukom slovenščine so utemeljili v odprtem vprašanju, kjer so lahko napisali, kaj jim je in kaj jim ni bilo všeč pri pouku. Učenci so v največjem deležu (36,6 odstotka) navedli, da jim je bil pri pouku slovenščine všeč način učenja jezika. Všeč jim je bilo, da se jezika učijo na različne načine: s pomočjo kvizov, križank, računalnika, filma, petja, plesa, iger, všeč so jim bili tudi skupinsko delo in druženja. Približno 17 odstotkov učencev je izpostavilo kakovost in prijaznost učiteljev, 14,2 odstotka učencev pa je izpostavilo le posamezne teme, ki so jim bile všeč, na primer učenje o živalih, spoznavanje besed za oblačila, številke itd. Kljub izražanju zadovoljstva z obstoječo obšolsko dejavnostjo v anketi pa podatki kažejo vsakoletno zmanjševanje števila učencev, ki se učijo slovenski jezik.

Zaključna razmišljanja

Slovenska skupnost v Varaždinski županiji je v zadnjih nekaj letih dosegla viden napredek na področju izvajanja učenja slovenščine v osnovnih šolah in gimnaziji.¹⁸

¹⁸ Hrvaška zakonodaja omogoča izvajanje različnih oblik učenja slovenskega jezika, pri čemer pa mora slovenska skupnost izkazati določen interes in podati pobudo. Trenutno izvajanje učenja slovenščine na osnovnih in srednji šoli je rezultat sodelovanja slovenskih in hrvaških državnih organov in institucij, predvsem pa je zasloga pobud in prizadevanj posameznih pripadnikov slovenske skupnosti na Hrvaškem.

Pouk slovenskega jezika kot obšolske dejavnosti na osnovnih šolah, ki je bil v izhodišču organiziran za potrebe slovenske skupnosti, je v prvem letu obiskovalo lepo število učencev. V nadaljnjih dveh letih se je število učencev zmanjševalo in šele v letošnjem šolskem letu je prišlo do manjše rasti. Anketa, izvedena med učenci in njihovimi starši, je še pokazala, da pouk slovenskega jezika obiskuje precejšnje, celo prevladujoče število učencev, ki niso pripadniki slovenske skupnosti oziroma nimajo slovenskega družinskega ozadja. Z dolgoročnega vidika ima vključevanje pripadnikov večinskega naroda v pouk manjšinskega jezika pozitivne učinke, ki se kažejo kot večanje števila govorcev slovenščine na Hrvaškem in dvigovanje statusa slovenskega jezika v lokalnem okolju. Spodbudno je, da so učenci in starši v svojih odgovorih izkazali pozitivna stališča do slovenskega jezika. Na hierarhični lestvici jezikov so slovenščino uvrstili dokaj visoko. Raziskava je pokazala, da v Varaždinski županiji med otroki in starši obstajata zanimanje in motivacija za učenje slovenskega jezika, čeprav sta večinoma utemeljena s pragmatičnimi razlogi, kar pomeni, da učenje slovenščine kot jezika sosednje države trenutno predstavlja perspektivno izbiro.

Ob tem pa bi vendarle veljalo poiskati razloge za skromen odziv pripadnikov slovenske skupnosti in v skladu z ugotovljenim izvajati aktivnosti, ki bi k številčnejšemu vpisu spodbujale tudi pripadnike slovenske skupnosti. Upoštevati velja, da posamezniki (manjšinskega) jezika ne bodo ohranjali zgolj zato, ker je ta pomemben element etničnosti staršev oziroma starih staršev, temveč ga bodo ohranjali, če bodo v njem prepoznali vrednost, ki je pomembna za njihovo prihodnost (Warschauer in Florio-Hansen 2003). Ob tem je treba poudariti, da je učenje slovenščine kot obšolske dejavnosti ali njeno vključevanje v vzgojno-izobraževalni sistem po modelu C potreben, ne pa tudi zadosten dejavnik, ki bi omogočal revitalizacijo slovenščine med slovensko skupnostjo na Hrvaškem. Kot smo že navedli v uvodu, je za zaustavitev upadanja števila govorcev posameznega jezika potrebno vzporedno delovanje več različnih dejavnikov (Crystal 2000: 130–143). Zagotovo bi bilo treba poleg vključitve učenja slovenščine v vzgojno-izobraževalni sistem več pozornosti nameniti tudi družini oziroma rabi jezika v njej. Opuščanje prenosa slovenščine v krogu družine in prelaganje učenja slovenskega jezika na šolo (ali pa še to ne) pomeni zamujeno priložnost, saj učenje slovenskega jezika kot obšolske dejavnosti ali kot izbirnega predmeta, kot je to omogočeno prebivalcem Varaždinske županije v zadnjih nekaj letih, ne more nadomestiti zamujenega na ravni družine. Usmerjanje pozornosti na družino oziroma spodbujanje rabe slovenščine v družini in kakovostno vključevanje slovenščine v šolski sistem sta še toliko pomembnejša, ker so druge možnosti rabe slovenskega jezika na Hrvaškem dokaj omejene. Raba slovenskega jezika je praktično omejena na komunikacijo z učitelji slovenskega jezika in na komunikacijo v okviru aktivnosti kulturnih društev, ki pa se jih mladi niti ne udeležujejo.¹⁹ Na tem področju bistvenih sprememb v bližnji prihodnosti ni mogoče pričakovati.

¹⁹ Za več o vključevanju mladih v slovenska kulturna društva na Hrvaškem glej Riman in Medvešek (2018).

Literatura

- Baker, Colin, 2001: *Foundations of bilingual education and bilingualism*. 3rd ed. (Bilingual education and bilingualism 27), Clevedon; Philadelphia; Sydney: Multilingual Matters Ltd.
- Bitenc, Maja, 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Brezovnik, Branko, 2011: *Slovenci v zamejstvu in Rimskokatoliška cerkev*. Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, Celje.
- Crystal, David, 2000: *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cummins, Jim, 2000: *Language, power, and pedagogy. Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, England: Multilingual Matters Ltd.
- Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške, 2001: *Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis, 2001*. <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02.html>. (Dostop 17. 6. 2016.)
- Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške, 2011: *Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011*. <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html>. (Dostop 17. 6. 2016.)
- Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške, 2013: *Popis 2011 – Jer zemlji čine ljudi. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011*. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku. 1469. Statistička izvješća. Zagreb: Državni zavod za statistiko Republike Hrvatske.
- Fishman, J. A., 1997: Maintaining languages. What works and what doesn't. Cantoni, Gina (ur.): *Stabilizing Indigenous Languages*. Flagstaff, Ariz.: Northern Arizona University. 186–198.
- GPPNet, 2016. *Ustavni zakon o izmjenama i dopunama ustava republike Hrvatske*. <<http://gpp.pravo.unizg.hr/propisi/urh/urh135-97.htm>>. (Dostop 10. 9. 2016.)
- Haugen, Einar Ingvald, 1956: *Bilingualism in the Americas: A bibliography and research guide*. Alabama, US: University of Alabama Press.
- INV, 2017. Interna dokumentacija (e-poštna korespondenca), 15. 3. 2017.
- Josipovič, Damir, in Škiljan, Filip, 2014: Nekatere novejšje dileme razvoja slovenske manjšine na Hrvaškem s poudarkom na območju ob meji s Slovenijo. *Razprave in gradivo* 73. 29–47.
- Knežević Hočevar, Duška, 2007: Ideologies of 'fortress Europe' in two Slovenian-Croatian borderlands. Armstrong, Warwick, in Anderson, James (ur.): *Geopolitics of European Union enlargement: The fortress empire*. London – New York: Routledge. 206–222.
- Kržišnik-Bukić, Vera, 1997: *Narodnostna sestava prebivalstva v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško: statistični kazalci narodnostnega (samo)opredeljevanja in maternega jezika po popisu prebivalstva iz leta 1991 s posebnim poudarkom na Slovencih in Hrvatih*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kržišnik-Bukić, Vera (ur.), 1999: *Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji: predstavitev rezultatov terenske raziskave*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kržišnik-Bukić, Vera, 2006: O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdaj do danes. Munda Hirnök, Katalin, in Ravnik, Mojca (ur.): *Slovenci na Hrvaškem*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. 15–87.

- Kržišnik-Bukić, Vera, 2016: Sodobno slovensko narodotvorje in primer slovenskega manjšinskega konteksta na Hrvaškem. Grafenauer, Danijel, in Munda Hirnők, Katalin (ur.): *Raznolikost v raziskovanju etničnosti*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 142–166.
- Mccarty, Teresa, in Watahomigie, Lucille, 1998: Indigenous community-based language education in the USA. May, Stephen (ur.): *Language, Culture and Curriculum*. Special issue on Indigenous Community-Based Education 11/3. 309–325.
- Medvešek, Mojca, in Novak Lukanovič, Sonja, 2015: *Promocija učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji*, zaključno poročilo. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Medvešek, Mojca, in Riman, Barbara, 2018 (v tisku): Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. Novak Lukanovič, Sonja (ur.): *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni kontekst ter sodobni izzivi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, Trst: SLORI, Celovec: Slovenski znanstveni inštitut, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.
- Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi, 2015. Zbirnik podatkov, interno gradivo. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- MZOS (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta), 2012: *Izvešće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osigurani u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2011 godinu*. Vlada Republike Hrvatske, Ured za nacionalne manjine, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Zagreb, 17. april 2012. <public.mzos.hr/fgs.axd?id=23272>. (Dostop 16. 11. 2016.)
- Nećak Lük, Albina, 1995: Slovenski jezik na Hrvaškem – nekaj vidikov raziskovanja. Kržišnik-Bukić, Vera (ur.): *Slovenci v Hrvaški*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 297–307.
- Novak Lukanovič, Sonja, 2006: Izбира jezika v medkulturni komunikaciji – ekonomski vidik. Predstavitev izbranih empiričnih rezultatov. Čok, Lucija, in Darovec, Darko (ur.): *Bližina drugosti / The close otherness*. Koper: UP, ZRS, Založba Annales. 211–225.
- Novak Lukanovič, Sonja, 2009: Economic aspects of language: the case of Slovenia. Kirk, John M., in P. Ó Baoill, Dónall (ur.): *Language and economic development*. Belfast: Cló Ollscoil na Banríona. 37–53.
- Novak Lukanovič, Sonja, Medvešek, Mojca, Munda Hirnők, Katalin, in Zver, Sofija, 2014: *Perspektive učenja slovenskega jezika v osnovnih šolah Varaždinske županije*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*, 2013. Uradni list Republike Slovenije, št. 62/13.
- Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije*, 1996. Uradni list RS, št. 35-2280/1996.
- Riman, Barbara, 2010: *Slovenci v Gorskem Kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do 1991*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Riman, Barbara, in Medvešek, Mojca, 2018 (v tisku). Družbena participacija mladih na Hrvaškem. Jagodic, Devan (ur.): *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni kontekst ter sodobni izzivi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, Trst: SLORI, Celovec: Slovenski znanstveni inštitut, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.
- Riman, Barbara, 2016: 130 let slovenskega združevanja na Hrvaškem. Grafenauer, Danijel, in Munda Hirnők, Katalin (ur.): *Raznolikost v raziskovanju etničnosti*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Slovenci v sosednjih državah, 2017. <<http://svsd.rtvsllo.si/svsd/hrvaska/sejem-bilje-ziv/405658>>. (Dostop 5. 1. 2017.)

Strategija odnosov republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, 2016. Št. 53000-4/2016/4. <<http://www.uszs.gov.si/fileadmin/uszs.gov.si/pageuploads/strategija2016.pdf>>. (Dostop 5. 5. 2016.)

Škiljan, Filip, 2015: *Slovenci u Varaždinu i Varaždinskoj županiji*. Varaždin: Slovensko kulturno društvo Nagelj.

Škiljan, Filip, in Vukić, Aleksandar, 2015: Migracije Slovenaca na područje sjeverozapadne Hrvatske (Varaždinska i Krapinsko-zagorska županija). *Podravina* 14, 27. 175–189.

Ustava Republike Hrvatske, 1990. Narodne novine, št. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01 in 76/10. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html>. (Dostop 5. 5. 2016.)

Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin v Republiki Hrvaški, 2002. Narodne novine, št. 155/02, 47/10, 80/10. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html>. (Dostop 5. 5. 2016.)

Vlada Republike Hrvatske, 2013: *Izješće o provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu republike hrvatske za 2012. Godinu za potrebe nacionalnih manjina*, Zagreb.

Warschauer, Mark, in De Florio-Hansen, Inez, 2003: Multilingualism, identity, and the

Internet. A. Hu, in I. De Florio-Hansen (ur.): *Multiple identity and multilingualism*. Tübingen: Stauffenburg. 155–179.

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, 2006. Uradni list RS, št. 43/2006 in 76/2010.

Zakon o rabi jezika in pisave narodnih manjšin, 2000. Narodne novine, št. 51/00.

Zakon o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin, 2000. Narodne novine, št. 51/00, 56/00.

Zakon o vzgoji in izobraževanju v osnovni in srednji šoli, Narodne novine, 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14.

Žitnik Serafin, Janja, 2014: Literarna dejavnost slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije. *Jezik in slovstvo* 59/2–3. 91–96.